

Pericles

(3., befejező rész)

Pericles ezt a belső zarándokutat saját otthonában, az elnéptelenedett, kihalt Tyrusban járja végig magában, mégpedig nyíratlanul:

„Pericles

(...)

Míg Marina lány,

Fényes Dianára, kit tisztelünk,

Nyíratlanul maradnak fűrtjeim,

Bárhogy csúfítson.”

(...)

(Harmadik felvonás, harmadik szín)

Ez a nyíratlanság, vagyis, hogy haját, szakállt növeszt, utalhat arra, hogy hősünk a bölcsesség útját választja, amikor 14 évre visszavonul. A hosszú haj és szakáll ugyanis a befelé fordulásnak, a meditációnak, a külsőségekkel való nem-törődésnek a következménye és jele, meg talán annak az erőnek is, amely Periclest hajtja, és pályán tartja. Periclesnek ez a gesztusa felfogható egyfajta fogadalomtételnek, amelynek során leányát Diana istennő kegyeibe ajánlja, hogy az gondoskodjék Marina szüzességéről...

Thaisa Epheszoszban, Diana templomában, Veszta-szűz ruhában mintha újra a tetszhalottság állapotába zuhanna vissza gyászában, vezeklésében és talán a lelki, szellemi, testi, újjászületés reményében, amit ha ki nem is mondva, Diana istennőtől vár...

Marinának is van Tarsusban egy (tetsz)halott állapota, de érdekes módon Shakespeare úgy intézi, hogy a lány sírfelirata mintegy az időn kívül (a „szünetben”) kerüljön felolvasásra, mintha az egy újabb írott rejtvény volna. Ne feledjük, hogy ez a kis „mímelés” az ál-sírral, ál-halottal, ál-sírfelirattal egy kis színjáték a színjátékban, amelyet ezúttal Dionyzia rendezett gonosz féltékenységeiben, meg azért is, hogy kifejezze a görög színjátszás iránti hűségét. (Dionüszosz, mint már említettük, nemcsak a bort, de a görög színház ügyét is a szívéen viselte...)

Gower, vagyis a kórus itt és most mutatja meg talán a legnyilvánvalóbban, hogy személye a nagybetűs időt jeleníti meg a darabban.

Altala értesülünk Marina metamorfózisairól is, amelynek során az éretlen kislányból eladósorba kerülő, zenét kedvelő, könyvet-olvasást szerető, bájos, de mégis erényes, finom lelkű, finomkezü, művelt költőné válik, aki elhomályosítja Pilotént, és akinek szüzességét Diana szavatolja. Shakespeare most sem feledkezik meg arról, hogy a külsőségeknek is helyt-helyet adjon. Számára fontos tétel, hogy Pericles, miután Gower-tól értesül (mi nézők-olvasók pedig szintén Gower-tól és a némajátékból értesülünk) lánya (ál)haláláról, újra fogadalmat tesz: nem mosdik

(továbbra sem nyírja fűrtjeit) és gyászruhát ölt. Az első fogadalomtételnél még a remény éltette meg a lánya boldogságába vetett hit. Ennek kifejezője volt a hosszú haj és szakáll, amely mintegy elrejtette, eltakarta Pericles arcát, mint a sötét felhők éjszaka a Holdat. Ezúttal a reményét, hitét, de elsősorban a lányát elvesztett Pericles az, aki „gyászt visel”. Ennek a gyásznak a külső megjelenési formája a mosdatlanság, a még hosszabb haj és szakáll és a fekete gyászruha. Ezen a réven hősünk még inkább fényét veszítette válik, szinte láthatatlanná, mint az újhold.

A darab „össejtje”, a család, vagyis Pericles, Thaisa és Marina (Thaisa méhében) először a (viharos) tengeren, a hajón voltak együtt, de csak azért, hogy az a teremtés első milliommásodpercében fel is bomoljon elemeire. Mint láttuk, a hajó is, a tenger is és a családtagok is közvetlen kapcsolatba hozhatók Diana Holdistennővel, mintha csak annak különféle megnyilvánulási formái volnának. Igaznak tűnik az a sejtés, hogy Shakespeare ezúttal is olyan (fő) szereplőt-szereplőket visz színre, akik nincsenek is a színen, rejtve maradnak, mint a rejtvény, amíg meg nem fejtődnek.

A Holdistennő emberi, tárgyi, természeti stb. „személyei” ugyan testet öltenek előttünk, ki is tárulkoznak, de Dianának csak a hangját halljuk, bizonyosságul-jelzésül, hogy a háttérből ő vezényli a „szólamokat”...

Az első „szólam” a kórus. (Dionüszosz színházában a fő dolog a tánc, a kórus mozgása volt, ennek mintegy a mellékterméke az ún. költői szöveg, amely azóta átvette a „prímet”, és a mai színházlátogatót elsősorban ez „bűvöli el.”) Gower (a kórus), mint egy krónikás, a maga narratív stílusában szólóban szól, s amit mond, az elsősorban szó szerint értendő.

A második „szólam” a némajáték, amelyben a játékosok szótlánul szólnak, a némák nyelvén, jelbeszédben kommunikálnak egymással és a közönséggel, velünk. Pantomimikával, taglejtésekkel ábrázolják a cselekményt, mozgásnyelven közlik velünk a legfrissebb fejleményeket, amelyeket még ha akarnánk sem tudnánk szó szerint érteni...

A harmadik szólam maga a költői szöveg. Ennek szavait, szókapcsolatait érthetjük-értelmezhetjük kedvünkre a szó szoros és átvitt értelmében...

A negyedik szólam magába a költői szövegbe van beleágyazva, mint egy önálló entitás. Ilyen pl. esetünkben magának a rejtvénynek a szövege, Marina sírfeliratának szövege vagy Dionyzia „színlelése”, játéka a játékban. Shakespeare nemcsak Dionüszosz színházával kacérokodik, amikor a maga színházába is beemeli a régi görög (építő)elemeket, hogy stílusosabb legyen, vagy hogy Pericles történetét hitelesebben adhassa elő, de ezen a réven magát a rejtvényt, a talányt, a találós kérdést is mintha közelebb vinné a megoldáshoz. Vagy távolabb?

Bárhogy legyen is, Pericles hajóját újfent vihar, és nem a maga akarata juttatja révbe, a messzi távolba, Leszbosz szigetének közelébe, ahol kezdetét veheti a végkifejlet, a családegyesítés, nem is akárhon, hanem magán a hajón. Fontos, korábban már részletezett cselekményrészlet zajlik Pericles viharvert vízi alkalmatosságán, de Leszbosz kisugárzása is messzemenően érezteti hatását a sziget fővárosa, Mitilíni partjainál horgonyzó hajó fedélzetén. Ahhoz tehát, hogy közelebb kerüljünk a hajón történetekhez és a továbbiak megértéséhez, Leszbosz és Mitilíni „kisugárzását” kell tanulmányoznunk, és elsősorban Marina szemszögéből kell kiegészítenünk-kitágítanunk a látlatot.

Leszboszt (föld)rajzi tekintetben két, a sziget belsejébe mélyen behatoló öble teszi jellegzetesen nőivé az Égei-(égi)tengerben. A hely legismertebb nevezetessége, védjegye a „leszbikus” kifejezés, amely a sziget szülöttének, Szapphónak a költészetére vezethető vissza, aki verseiben a nők közötti szerelmet is megénekelte. Az ógörög költőnő, író, zeneszerző Kr. e. 630 körül született a sziget Ereszosz nevű városában, amely napjainkban a lesbikusok fő turisztikai zárandokhelye.

Szapphó verseit, amelyeket legkedvesebb bárátnőihez írt, szinte kizárólag a szerelem és a vágyakozás hatotta át. Életéhez szorosan hozzátartozik, hogy Mitilíniben olyan társaságot alapított, amelynek tagjai kizárólag fiatal lányok voltak. A „fiatal nők egylete” a „thiaszosz” névre hallgatott, és Aphrodité, valamint a múzsák tiszteletére szerveződött. A hagyomány szerint Szapphót a tagokhoz, de a leányokat egymáshoz is gyengéd szálak fűzték, mintha „thiaszosz” egy nagy „női család” lett volna, amelyben a zene, a költészet és a tánc játszott a főszerepet az érzelmek mellett. Szapphónak a „thiaszosz” társaságon kívül saját családja is volt, férjjel és egy leánygyermekkel. A költőnő leányának ugyanazt a nevet adta, mint ahogy a szülőanyját hívták: Kleisz. A legenda szerint Szapphót egy Phaón nevű, 20 évvel fiatalabb révész iránt érzett viszonzatlan szerelme kergette az öngyilkosságba, amikor levetette magát Leszbosz szigetének Leukádia nevű hegyéről. De térjünk vissza Marinához, Leszboszon ui. ő „viszi a prímet”. Gowertől tudjuk, hogy Marinát már tasusi tartózkodása során is csodálat övezte, ő volt a központban, bájával, zeneszeretetével, lantjátékával, énekével, költői tehetségével, kézügyességével („selyemsodrás”, vagyis selyemfonás, „gyolcssebzés”, vagyis hímzés), erényével, kisugárzásával, fényével mindenkit elkápráztatott, röviden: az istenek megadták neki, ami tőlük tellett.

Marina részben apjától, Periclestől örökölhette előnyös tulajdonságait, hiszen (tudjuk) a történelmi Periclest is „dicsőség övezte”, már nevéből adódóan is, nem véletlenül becézték „Ész”-nek, értett a természettudományokhoz, zeneileg

is művelt volt, nagy jelentőséget tulajdonított a filozófiának, és egyebek mellett kitűnő beszélő, azaz szónok volt.

Más vonatkozásban viszont Marina Aszpászia egyes jegyeit is hordozta, akiről már szintén elmondtuk, hogy társasági asszony volt, emancipált nő, állami, filozófiai, művészeti stb. kérdésekben és más egyebekben is jártas, tapasztalt tagja volt a kor Athénjének.

Amint az a darabból kitűnik, Marina ezeket az adottságokat kitűnően kamatoztatta Mitilíni-ben. A bordélyban ősi erényével (amit talán Diana istennőnek köszönhetett) és éles elméjével, egyetemes műveltségével volt sikeres a rá leselkedő veszélyek elhárításában, a szemérmét ért támadások kivédésében olyannyira, hogy a bordélyból szinte templomot, a kurafikból szinte szenteket faragott, Lysimachust, Mitilíni kormányzóját pedig, aki nem véletlenül volt a bordélyház áruház törzsvendége, a darab végére a szó szoros értelmében „magához térítette” férjül...

A „csúnya házból” a „jó házba” került Marina, Mitilíni és talán egész Leszbosz nemes származású leányait tanította pl. a hímzés művészetére, és szórakoztatta őket dalával, táncával, amiért pénzt kapott, hogy a kerítők a bordélyt felszámolhassák. Mellesleg, a kerítő durva szolgáját, Boultot, aki szintén erőszakot akart rajta elkövetni, egyszerűen a barátjává, a jótevőjévé avatta eredendő erényének köszönhetően. (Nem véletlenül, és nem hiába fohászokdtek szülei, Pericles és Thaisa Dianánál.)

Harmadszor, és számára ez lehetett a legnehezebb próbatétel: Periclest kellett neki a hajón dallal, ékesszólással, a szférák zenéjével, de elsősorban veleszületett elragadó szépségével elbűvölnie, gyászától megszabadítania és felvidítania. Szerencsére, mint láttuk, másra nem került sor, de nem sok kellett ahhoz, hogy Marinán úrrá legyen Aphrodité ereje, és apja hetérájává ne váljon...

Az ókori Görögországban éppen „Pericles korában” jutott nagyobb, „összetettebb” társadalmi szerep a hetéráknak. Az akkoriban elsősorban rabnőkből lett kéjhölgyek mindenekelőtt testi, vagyis szexuális szolgálatokat nyújtottak, és legtöbbször nyilvánosházakban bocsátották áruba a testüket.

Pericles korában azonban már nemcsak rabszolganők, hanem ragyogó szépségű idegenek is felajánlották magukat, és nemcsak (nem elsősorban) testüket, hanem műveltek révén szerves részeivé váltak az athéni demokrácia társadalmi-társasági közéletének, ahol gyakorolhatták a politikában, művészetben, tudományokban stb. való jártasságukat. Ezek a hetérák már nem bordélyokban, hanem a gazdag arisztokrácia pazar palotáiban, villáiban „gyakorolták hivatásukat”, nélküliük szinte elképzelhetetlen volt a társasági élet Athénban.

Shakespeare-nek nem lehetett könnyű megoldani a maga által kreált történet öntörvényeiből fakadó kihívást, azt ti., hogy Marinában a visszafogott szűzi, dianai Hold-erőket kellő arányban vegyítse a szerelemistennő, vagyis Aphrodite testi szerelemre is ittas hetéri energiáival. Nem kell talán külön hangsúlyoznunk, hogy Pericles hajóján (Mérleg) Marinában két női archetípus, Diana és Aphrodite viaskodott egymással, amikor egymás búvkörébe került a két rokonidegen...

Korábban arról panaszkodtunk, mintha a darab híján volna anyai ősöknek. Itt és most, vagyis Leszboszon viszont, Marina kapcsán azt vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy csupa (ős)anyák, vagy anyákból lett hetérák és más, efféle „női titkos társaságok” egyengetik szellemükkel hősnőnk (Leszboszon egyértelműen Marina a főszereplő) mitilíni külső és belső útjait. Shakespeare, olyan női fúziós energiákkal telítette a léghört, hogy a leszboszi színnek a szereplői még ha akarták volna, sem tudták volna kivonni magukat az alól a „feminin kisugárzásból”, amely a „nősziget” vizei felett lebegett... de talán nem is akarták...

Magának a fővárosnak a neve: Mitilíni különös módon cseng egybe a Mylitta szóval. Mylitta (tudjuk) a babilóni mitológia szerelemistennője volt (nevezték Istárnak is, aki rokona volt az egyiptomi Izisznak, a görög Aphroditének, a római Vénusznak), akinek Hérodotosz szerint (Hérodotosz a „történelemírás atyja”) minden babilóniai nő egyszer életében köteles volt adózni a neki szentelt templomban. Az „adózás”, vagyis az „áldozati szertartás” abban állt, hogy az a bizonyos babilóniai nő bevonult Istár szentélyébe, leült, várt és addig nem mehetett haza, amíg egy idegen férfi pénzt nem adott neki, és nem közösült vele. Mikor az idegen a pénzt oda vetette a nőnek, ezt mondta: „Vedd Mylitta istennő nevében!” A pénzt a nőnek nem állt jogában visszautasítania, mert szent pénz volt, és a templomot, ill. az istennőt illette. A templomi prostituáltat a babilóniaiak az általa szolgált istennő időleges megtestesülésének tekintették, aki szeretkezés közben a fizetővendéget is isteni állapotba emelte. [Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a létfenntartás és fajfenntartás ösztöne, vagyis a táplálkozás és a közösülés milyen, szinte megátólt értetődő módon kap teret a különböző vallásokban: a keresztény szentmise az utolsó vacsora emlékét idézi, a hívők pedig a szentáldozás során egyesülnek Istennel, még hozzá úgy, hogy a Krisztus testét jelképező ostyát (ősatyát?) egyszerűen megeszik. A babilóniai kultúrában nem a száj és az emésztőszervek játszák a főszerepet az istennővel való eggyé válásban, hanem a nemi szervek, vagyis a fajfenntartás orgánumai aktiválódnak a szertartás során a „cél érdekében”. Ha tovább egyszerűsítünk és elvonatkoztatunk az átvitt értelemről, némi ci-

nizmussal úgy is fogalmazhatnánk, hogy mindkét esetben lyukak betöméséről van szó...]

A nevek-szavak „összhangzata” ezzel természetesen nem ért véget, hiszen Simonides lányának, Pericles feleségének, Marina anyjának a neve, Thaisa, hangalakilag a thiaszosz szóra rímel, még akkor is, ha példa kapcsán nem beszélhetünk anagrammáról, legfeljebb alliterációról.

Tudjuk, a „thiaszosz” fiatal lányok gyülekezete volt Mitilíniiben, melyet Leszbosz szülötte, Sappho alapított azzal a céllal, hogy a zene, tánc, költészet, hímzés stb. tanításának révén „leszboszi” viszonyokat teremtsen a sok nemes származású lány között...

Végül, de nem utolsósorban Sapphó anyjának és leányának, Kleisznek a nevével maradtunk adósak. Mindkét nevet-szót és ezen a réven mindkét hölgyet majdnem feltűnés nélkül „odavarrathatjuk” (lehet, hogy Marina oda is hímezte) a Peri szóhoz, Pericles „első feléhez”: Perikleisz, mintha a Periclest fonetikusán íránk – némi akcentussal.

A *peri*, szóösszetételek előtagjaként, „körül”, „mellett” értelmű.

Ebből a szempontból a Pericles, azaz Perikleisz nevet-szót értelmezhetjük úgy is, mint: Kleisz körülít, Kleisz mellett, ami esetünkben nem annyira Sappho édesanyjára vagy leányára vonatkoztatható, hanem elsősorban magára Sapphóra, hiszen ő is Kleisz körüli.

Ezek az alig észrevehető, de mégis létező szó-csatornákon csempészi Shakespeare a darabba azokat a finom női erővonalakat, amelyek behálózják a leszboszi színeket. Újra csak rajtunk múlik, hogy miként értelmeztük, milyen jelentőséget tulajdonítunk ennek a mityilénéi női világháló-nak, és, hogy mely csomópontok azok, amelyek esetleg külön figyelmet érdemelnek.

Sem nekünk, sem Shakespeare-nek talán nem az a legfontosabb kérdés pl. Leszbosz fővárosa, Mitilíni kapcsán, hogy van-e, lehet-e ok-okozati kapcsolata Mylittiával, a babilóniai szerelemistennőjével, hanem, hogy a hasonló hangzás mögé hasonló fogalmak társíthatók: bordély, templom, templomi prostitúció, (női) szerelem stb.

Marina a „rossz házat”, a bordélyt (láttuk) szinte templomi szentélyé avatta erényességével, ezzel szemben a „jó házat”, ahol sok nemes származású leszboszi lányt tanított, meg egyfajta thiaszoszá szentelt fel, ahol (minden bizonnyal) leszboszi viszonyok uralkodtak, mint valami leszboszi „templombordélyban”. Nem sok fantázia kellett hozzá, hogy Marinában felismerjük a leszboszi (mindkét értelemben), mitilíni (mylittai?) Sapphót...

A nevek-szavak hasonló hangzása az analógiás gondolkodás értelmében (Shakespeare-t – mint a mítoszokat, mondákat, meséket stb. – egyszerűen nem volna szabad nem analógiásan is olvasni-értelmezni!) azokat a személyeket is hasonlóvá, (név-szó)rokonná teszi, akik a nevek mögött megbújnak.

Thaisa ezen az alapon nemcsak pentapolisi királylány az ószövetségi Szodomából, Simonides lánya, Pericles későbbi felesége stb., hanem itt és most, Mitilíniben egyik tagja is Thiaszosznak, akit akár leszboszi szálak fűznek Sapphóhoz, vagy több leszboszi „leánytestvéréhez”. Sőt, ha mindezt visszavetítjük Pentapolisba, még az sem teljesen lehetetlen, hogy Thaisa, aki tiaszosz tag, Szodomában leszboszi legyen mind a Pericleszel való megismerkedés előtt, mind annak utána...

Ha mindehhez hozzáfűzzük a „Kleiszeket”, akkor egy közvetlen Pericles-Sapphó „hibrid” kezd kibontakozni a szavakból, Perisapphó, akiből a cles (Kleisz) hiányzik.

Sapphó „körülinek” lenni pedig jelentheti azt is, hogy nem egészen Sapphó, de majdnem az, vagyis, mintha több lenne benne a női, mint a férfi...

Ha tehát Periclesben is lappanganak sapphói – női vonások (és most nem a jungi értelemben vett animákra gondolunk elsősorban), amelyek a férfiakhoz is vonzódnak nőies férfit domborítják ki benne (emlékezzünk vissza a szodomai hálósoba-jelenetre Simonidesszel), és ezúttal Marinában is túlteng a (szintén) sapphói női beidegződés, amely ezúttal a nők iránti vonzalmát is kifejezésére juttatja, akkor a korábbi feltételezésekkel szemben most azt kell megállapítanunk, hogy talán egyikőjüknek sem volt olyan nehéz az önfegyelem megtartása Mitilíni előtt, Pericles hajóján, a függönyös sátor heverőjén, mint azt eddig feltételeztük. Egy biszexuális apának és szintén biszexuális lányának az Ödipuszkomplexusa nem olyan kifejezett, mintha mindketten heteroszexuálisok volnának, vagyis a vérfertőzés veszélye csekélyebb, de persze ez sem lehetetlen, és Shakespeare-nél sohasem lehet teljesen biztos az ember abban, hogy mikor, mit mond, és amit mond, azt miként érti...

Fontos további eseménye a leszboszi színeknek Marina és Lysimachus találkozása. Lehet, hogy csak Diana Holdistennő vagy Shakespeare, de talán még ők sem tudnák biztosan elmondani, hogy milyen jövő vár egy olyan menyasszonyra, aki történetesen viharban született egy hajón, aki 14 éves koráig nem ismerte az édesszüleit, akit borittas, nemi identitászavarban szenvedő mostohaszülők neveltek, aki szűzi életmódot folytatott ugyan egy bordélyban, de gyengéd szálak fűzték a leszboszi nemesi származású lányokhoz stb., és egy olyan vőlegényre, aki állandó álruhás törzsvendége ugyanannak a mitilíni bordélynak, „civilben” pedig Leszbosz fővárosának kurafi (értsd kurva-fi) kormányzója. Sokatmondók, de nem sok jót ígérők Pericles szavai a darab legvégén:

„Pericles:

Áldalak, szűz Diana, hogy nekem
Megjelentél; éjenként áldozok.

Thaisa, ez a herceg Marinánk

Vőlegénye, esküdjék meg velem
Pentapolisban. És most ezt a díszet,
Mely zorddá tett, szépen lenyíratom,
S mihez tizennégy évig kés nem ért,
Az esküvőre megcsinosítom.

Thaisa:

Cerimon úrral több levél közölt
Megbízható hírt: sírba szállt apám.

Pericles:

Ég, változtasd csillaggá Thaisám,
Azért ott tartunk majd nászünnepet.

Az életünket ott éljük le majd,

Tyros ma vőmre és lányomra száll.

Cerimon úr, türelmetlenkedünk,

S várjuk, beszélj már. – Vezess, mehetünk.

(mind el)

(Ötödik felvonás, harmadik szín)

Ezúttal, mint annak idején Simonides, maga rendeli el, hogy ki legyen a vőlegény, ki a menyasszony, s hogy hol legyen az esküvő, amire már is „megcsinosítja magát”, és türelmetlenül várja az indulást Pentapolisba.

Lehet, hogy azt fogja tenni maga is kiválasztott vejevel, Lysimachusszal, mint amit vele tett a saját esküvője előtt az apósa, Simonides?

Nem csodálkoznánk azon, ha Pericles jobban örülne a vejevel való „szodomai szerelemnek”, mint leánya esküvőjének, ami valójában egyre megy. Úgy tűnik, hogy még apósa halálhíre sem zökkenti ki jókedvéből (ki tudja miért, talán még ez a halálhír is mintha fokozná Pericles eufórikus hangulatát) sem őt, sem Thaisát, és gyász helyett továbbra is csak a szodomai nász járna a fejében...

Nem lehet véletlen, hogy Pericles nem köti feltételhez (pl. rejtvény) leánya kérőjének kiválasztását. Talán ez lehet a bizonyíték arra, hogy apa és leánya között nincs „bűnös” viszony. Az már más kérdés, mintha ez a bizonyos apa, vagyis Pericles inkább magának, mint leányának választott volna párt, történetesen egy bordélyházi kurafi kormányzót, aki még kerítői szerepet is betölt Marina és Pericles „légyottjában”.

Másfelől viszont Lysimachus „megért”, parázna életmódját éppen Marina hatására adta fel, akibe mellel („tisztán?”) szerelmes is:

„Lysimachus:

(...)

Boldog volnék, ha tudnám: párom ő.”

(Ötödik felvonás, első szín)

A (szeretett?) nő másnak való felajánlása felemás érzéseket kelthet bennünk. A már említett kerítés, „futtatás”, a stricit hívja elő Lysimachusból, másrészt a jó útra tért mitilíni kormányzó lovagias nagylelkűségét dicséri, ha egy búskomor, idegen tengerjáró hajóst Neptunus napján, vagyis a tenger ünnepén egy maga által is szeretett „Tengerlány-nyal” próbál önzetlenül „vigasztalni”. Lehet, hogy ez volt Lysimachus próbatétele?

Elképzelhető, már csak az a kérdés, vajon Marinát milyen érzelmi szálak fűzik Lysimachushoz, aki mellel meg sem kérte a kezét.

Újra csak a találgatás marad, meg a tény, hogy akkortájt Görögországban nem volt szokás nőket megkérdezni a házasságról, már amennyiben a felek és Shakespeare tényleg szó szerinti házasságra gondoltak, és nem metafora van ismét a háttérben vagy az előtérben. Miért is ne lehetne Marina Mária, Jézus anyja, akit holdsarlón szokás volt ábrázolni, Lysimachus meg egy Istenanyát imádó, éppen a keresztény vallás útjára tévedt-tért esendő-halandó?

A teljesség kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Lysimachus nevű kormányzója a történelem folyamán sem Leszbosz szigetének, sem a fővárosának, Mitilínének tudtunkkal nem volt. Lysimachus viszont, mint makedón hadvezér, hellenisztikus uralkodó, létező történelmi személy (Kr. e. 365–281), aki Thrákiában a maga nevére várost is alapított (Lüszimakheia), ahol hatalmának központja volt. (A görögök eleinte mindazon országokat, amelyek a Duna mentén vagy a Dunán túl terültek el, Thrákia egyik-másik részének tekintették.) Lüszimakhosz felesége „Ptolemaiosz-lány” volt, aki később elvált tőle, és egy Ptolemaioszhoz ment másodsor feleségül, mint ahogy lányát is egy Ptolemaiosz vette el. A feleség is és a lány is az Arsioné névre hallgatott...

Lüszimakhoszról tudnunk kell, hogy Nagy Sándor egyik tábornoka volt, akinek halála után egy ideig Epheszosz városának ura lett Kr. e. 283-ban. Újra csak találgatásokba bocsátkozhatunk, hogy miért tette Shakespeare Leszbosz kormányzójává azt az embert, aki eredetileg Epheszosz ura volt?...

Mielőtt végleg elhagynánk Leszboszt, meg kell emlékeznünk arról a bizonyos székely legényről, aki egyike a darab nem is olyan kevés halottjának. Shakespeare ezúttal kerüli a „nyílt színi halált”, de a háttérben az istenek meg a nép, valamint egyes szereplők tesznek róla, hogy az éppen nemkívánatos személyek végleg eltűnjenek a színról...

Antiochiust és leányát vérfertőző bűneik miatt utol is éri az istenek haragja, kocsijukba „égi tűz” (villám?) csap le, és mindketten tűzben-bűzben égnek el. Hasonló sors vár Cleonra és háznépére (Dionyza, Philotén), akinek nemcsak a (vélt) bujkálásból fakadó éhínség írható a rovására, meg jó dolgukban (italozás?) a nemek felcserélődése, hanem a Marina ellen elkövetett (de megghiúsult) gyilkossági kísérlet, és a bérgyilkos Leonin (Lenin?), valamint a dajka (Lychordia) láb alól való eltétele is. Rájuk, házukra a nép vetett üszköt, és így érte őket a halál. Az üszög jelenthet betegséget is (gennyes gyulladási fókák), de utalhat a szó parázsra, a tűzre, a gyulladásra is, amely házastól-háznépéstől égette halálra a bűnösöket.

Talán nem véletlen, hogy mindkét esetben a tűz pusztította el azokat, akik ezt megérdemlik, méghozzá kocsistól, házastól, mint Szodomában is, ahol a város is, az emberek is a tűz martalécai

lettek. Mintha Diana istennő tűzhalált szánna mindenkinek, aki (vérfertőző bűneiért) nem kér tőle engesztelést...

Simonides haláláról kevés szó esik a darabban. A vej, Pericles, de Thaisa, a lánya se adják jelét gyászuknak, sőt Pericles mintha egyenesen kárörvendene, Thaisa meg mintha tudomást sem venne apja haláláról. Olyan érzésünk van, mintha egyikük sem bánná túlságosan, hogy Simonides már nincs az élők sorában. Talán Simonidest és Thasiát övezi a legtöbb titok a darabban, velük kapcsolatban vagyunk kénytelenek a legtöbbször sejtéseinkre hagyatkozni.

A „szegény erdélyi fickó” halálát a jelek szerint (nemi) betegség okozta, bujakór, amit a bordélyban szedett össze, amikor „azzal a kis candrillával halt”. A candrilla kifejezés Hamupipóké jelent, amivel Shakespeare talán testi gyengeségére, törekenységére, testi elhanyagoltságára („hamus”), piszkosságára utal, de ne feledjük, hogy Hamupipóke jólelkű, jámbor, szűzi-es teremtés stb. volt, aki nem nagyon illett a bordélyba, inkább a Vesta-szüzek (tűz őrzői) templomába való volt...

Az újabb kérdés (rejtvény?) már csak az, hogy mi keresnivalója van egy erdélyi fickónak Mitilíni bordélyában, s hogy miért éppen ő betegedett meg, míg pl. a spanyol vagy a francia vendégek, de a város kormányzója, Lysimachus, aki gyakran járogatott az örömlányokhoz, „ép bőrrel megúszták” a bujálkodást? Talán ezúttal is a Hold lehet az ősi kapocs...

A székely és a magyar nép Mária-kultusza régi időkre nyúlik vissza. Szűz Máriát nevezték a székelyek és magyarok is Holdsarlós Madonnának, Nagyboldogasszonynak stb., ő volt ősvallásuk anyaistennője, amikor még náluk is a Hold kultusza dívott. A moldvai csángók, akik Erdélyből Moldvába „csángalt” (vándorolt) székelyek, Babba Máriának hívták, és úgy tartották, hogy a Holdban lakik. A magyar-székely zarándokhelyek közül 1444 óta talán a csíksomlyói pünkösdi búcsú a legismertebb, legtömegesebb, ahol a Holdsarlós Máriától várnak teljes búcsút a hívők. Attól az ősanyától, akinek Szent István király Magyarországot oltalmába felajánlotta.

Lehet, hogy az erdélyi fickónak azért kellett meghalnia, mert hűtlen lett Magyarország és Erdély oltalmazójához, és büntetésből Szűz Mária távoli rokona, Diana, Hamupipóke képében halállal büntette?

Lehet, hogy a pogány Diana viaskodott a fiúban a keresztény Szűz Máriával, vagyis a Holdak tették holttá székelyünket?

Lehet, hogy Hamupipóke és az erdélyi ifjú eredendően összetartoztak egykor, és az ifjú abba halt bele, hogy szerelmét bordélyban találta?

Lehet hogy...?

Az a tény, hogy Shakespeare egyszerűen „lezsiványozza” székelyünket, nem biztos, hogy csak arra való utalás részéről, hogy rossz véle-

ménye van rólunk, és egyszerűen rablót lát bennünk magyarokban, székelyekben, akik pl. az ún. kalandozások korában állítólag kifosztották Európát, hanem lehet, arra gondol, hogy „szegény székelyünk” Erdélyből Hamupipókéét jött „elrabolni”, megmenteni és visszavinni a saját hazájába, mint a mesékben...

Csak hát Hamupipóke már nem tudott, vagy nem akart vele menni, és az erdélyinek a szíve szakadt...

A „szegény erdélyi fickó” Erdélyből Lesboszba való zarándoklása „Hamupipókéhez” van annyira nagy teljesítmény, mint Pericles „búcsújárása” szülővárosából, Tyrosból Lesboszra, hogy szintén a „saját Hamupipókéjére” leljen Marina személyében. Vegyük észre, hogy „Hamupipóke és Marina rokonok, és hogy az erdélyi fickó és Pericles ugyanabban a cipőben járnak ugyanazért.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Shakespeare-nél minden és mindenki, még a legjelentéktelenebb, mint egy véletlenül megemlített figura, mint pl. esetünkben az erdélyi és Hamupipóke okozhat számunkra meglepetést, ha kellő jelentőséget tulajdonítunk kettősüknek.

Esetünkben ők képviselhetik a Pericles-történet azon lehetséges végkifejletét, ahol apa és leánya tudtukon kívül találják meg egymást, nem önhibájukból, vagyis idegenként hálnak egymással, és ezen a réven következik be a vérfertőzés, amely halált hoz a messziről jött apának, de afelől sem hagy kétséget Shakespeare, hogy Hamupipóke (candrilla) sem húzza már soká...

A Hold, igen, az a fránya Hold ebben a történetben valamiért Periclest „protezsálja”, végül is Görögországban járunk, és nem Erdélyben. Lehet, hogy Pericles a székelyek Holdsarlós Mária országában hasonló módon végezné, mint az a bizonyos erdélyi fickó a görögöknél?

És mégis, Diana tulajdonképpen nem is görög Holdistennő, hanem római, ha „igazi” görög volna, Artemisz néven szerepelne Shakespeare történetében. Hogy a mester mégis a Diana név mellett döntött, csak megnövelte az értelmezhetőség határait...

Tévedünk azonban, ha azt hisszük, hogy Artemisz nem szerepel a történetben. Ha nem is névvel és telefonszámmal, de laccímmel mindenképpen tájékoztat bennünket Shakespeare, és ha történetesen Epheszoszba vezet utunk, márpedig ha Periclest követjük, csakis ide lyukadunk ki, nem lesz nehéz a nyomára bukkannunk, Epheszoszt ugyanis szinte kizárólag Artemisz szelleme hatja át...

Pericles búcsújáró zarándokútja, bűnbánó-engesztelő, testet-lelket megedző-meggyötrő vezeklése, „megtisztulása”, családgyesítése stb. keresve sem talált volna jobb helyszínre Epheszosznál. A hely szellemét ugyanis Diana Holdistennő uralja, de mint majd látni fogjuk, nemcsak

elődje, a görög Artemisz, hanem a pogány istennő keresztény „reinkarnációja”, Szűz Mária is szorosan meghatározza a város jellegét, hasonlóképpen, mint a korai kereszténység mértékadó apostolai, evangélistái, akiket szintén szoros szálak fűznek az egykor virágzó városhoz, búcsújáró zarándokhelyhez.

A legendák úgy tudják, hogy Epheszoszt az amazonok alapították, akiknek istennője epheszoszi Artemisz, azaz „ezer keblű nagy anya”, aki a szüzesség elleni „merényletet” (hirtelen) halállal büntette. Egyes vélekedések szerint az emlők valójában az istennőnek évente áldozott szent bikák heréi...

És szó szerint:

Lehet, hogy nem is anyaistennőről van szó Artemisz személyében, hanem egy olyan „nimfomán – zoofil – kéjgyilkos, amazontermesztű”, harcos nőistenségről, aki bikákkal fajtalankodik (természetesen szakrálisan), és a heréket trófeaként hordja a törzsén az emlők helyett, az amazonokról ugyanis köztudott, hogy melltelenek...

Epheszosz történelmének meghatározó eseménye volt az Artemisz Holdistennőnek szentelt templom felépítése valamikor a régmúltban, talán Kr. e. a 9–8. században. Tény, hogy az istennő tisztelete Epheszoszban volt a legjelentősebb, nem véletlen, hogy az Artemisz-templomot (Artemiszon) az ókori világ hét csodájának egyikéként tartották számon. A templom és a város története szorosan összefonódik. Kr. e. a 7. században a Kaüsztrosz folyó áradása nagy károkat okozott a templomban, a padlózatot több mint fél méteres iszapréteg borította be. Kr. e. 650 körül a kimmerek támadták meg a várost, Artemisz templomát a föld színével tették egyenlővé. Kr. e. 560 tájt Kraiszosz (Krözus) Lüdiai király teljesen újjáépítette a Holdistennőnek szentelt Artemisz-templomot. Az ún. haoszban (a templom cellája) Artemisz ébenfából faragott szobrát helyezték el. A templom ezen a réven ismert és számon tartott zarándokhellyé vált, kereskedők, sőt királyok keresték fel, és fejezték ki busás adományokkal az istennő iránti hódolatukat. Kr. e. 356-ban (július 21-én) egy elmebeteg férfi felgyújtotta Artemisz templomát. A bűnöst (Herostratus) halálra ítélték, a város lakói pedig azonnal nekikezdték az új templom felépítéséhez, de a különböző háborúskodások miatt a munka nagyon lassan haladt előre. Nagy Sándor Kr. e. 334-ben felszabadította a várost a perzsák uralma alól, és anyagi támogatást ajánlott fel Artemisz templomának teljes újjáépítésére azzal a feltétellel, hogy a templom homlokzatára véssek fel a nevét. Az epheszosziak nem fogadták el az ajánlatot...

A római korban, az 1. és a 2. században élte a város a fénykorát. Artemisz istennő tiszteletére minden év áprilisában nagyszabású ünnepségsorozatokat tartottak. Kr. u. 263-ban a gótok ki-

fosztották és felgyújtották a várost. Augustus uralkodásának végén C. Sextillis Pollo építtetett még egy Artemisznek és Augustusnak szentelt bazilikát, öregbítvén Artemisz kultuszát, de manapság semmi sem maradt fenn az utókornak a templomból.

Érdekes módon, de bizonyára nem véletlenül vannak Epheszoszban Szűz Mária-kegyhelyek. Úgy tűnik, a várost valami miatt már a legkorábbi időkben is az anyaistennők „szállták meg”. Egyes vélekedések szerint ugyanis az Artemisz-templom helyén egykor az őslakosok által emelt szentély állt, amelyben a bennszülöttek egy gyönyörű természetistennőként ábrázolt istenalak előtt tisztelegtek...

Epheszoszban található a világtörténelem első, Szűz Máriának szentelt temploma, amelyet a 4. században építettek egy Kr. e. 2. századból származó bazilika romjaira. Ez a templom a keresztények számára igen fontos, mivel itt tartották meg 431-ben (igen viharos körülmények között) a harmadik ökumenikus zsinatot, amelyben elítélték Nesztoriuszt, Konstantinápoly püspökét, mivel nem fogadta el Krisztus személyének alapvető egységét...

Nem messze Epheszosz romjaitól található „Szűz Mária háza”, ill. a feltételezett házból kialakított kápolna. A ház mellett található a Szűz Mária-kút, amelynek vize a legenda szerint csodatévő hatású. A hagyomány szerint Szűz Mária Krisztus halála után, 37-től 48-ig ebben a házban élt. Egyesek úgy vélik, hogy maga Szűz Mária is Epheszoszban van eltemetve. Mária háza a római katolikusok, az ortodox keresztények és a muzulmánok számára is fontos zarándokhely a mai napig.

Vannak azért fontosnak számító férfiak is, szentek, akik tevékenységükkel befolyást gyakoroltak a város életére.

50 körül Pál apostol éveket töltött a városban, itt írta meg első leveleit a korinthuszaiakhoz, tanítványaival derekasan kivette részét a kereszténytérítésben. A helyi színházban nemcsak színelőadásokat tartottak, hanem népgyűléseket is. A kereszténység korai éveiben (50 körül) komoly összecsapásokra került sor a keresztények és a pogányok között, Pál apostol itteni működésének idején. A zavargások (nevezhetnénk harcoknak is) az említett színházban az után törtek ki, hogy a helyi ezüstművesek fellázították a lakosságot istennőjük, Artemisz védelmében a keresztényekkel szemben, akik természetesen a „pogányok” Holdistennőjét ebben a formában nem tartották „szalonképesnek”...

Az összecsapás után Pál apostolt egy időre börtönbe zárták, majd tanítványaival együtt elűzték a „nők városából”...

Ennek ellenére a helyi keresztény gyülekezet igen erősnek számított, talán az sem véletlen, hogy Epheszosz egyike azon hét városnak, amelyet megemlítenek a jelenések könyvében...

Az 1. század végén, 90–100 között János evangélista itt töltötte utolsó 10 évét, itt írta meg az evangéliumokat. Néhány km-re a romvárostól állt egykor János evangélista sírja, ill. a sír fölé a 6. században emelt bazilika maradványa. (A sír fölött korábban kisméretű templom romjai voltak találhatóak, ezekre a romokra épült az említett bazilika, amelyből mára csak néhány falrészlet és egy oszlop maradt fenn.)

A korai keresztények a város ún. Arkadiana útján négy oszlopot állítottak az evangélisták tiszteletére.

Szent János evangéliumáról tudnunk kell, hogy az sokban különbözik a másik három evangélista evangéliumától: nyelvezete egyrészt sokkal gazdagabb, másrészt olyan dolgokról ír, amelyekről a „többiek” nem tesznek említést, pl. János Jézus Istenfiúságának és megtestesülésének szent titkaiba mélyed el igen ihletetten... stb.

Mint már említettük, evangéliumát epheszoszi tartózkodása alatt írta, hogy hívei körében megerősítse az igaz hitet a tévtanítókkal, -tanításokkal szemben. A hagyomány szerint ő a Jelenések könyvének a szerzője. A Jelenések könyvében leírt látomásokban viszont Patmosz szigetén részesült, ahová Domitianus császár száműzte.

A jobb megértés érdekében hozzá kell tennünk, hogy Jézus tanítványait nem írni, hanem beszélni küldte. Majd csak az apostolok halála után merült fel az az igény, hogy az addig szájhagyomány útján terjesztett tanok írásba foglalójanak. Amikor a Jézusról szóló történeteket és a neki tulajdonított beszédeket elkezdték lejegyezni, ki-ki a saját ismeretei, lehetőségei, vallása stb. szerint válogatott a rendelkezésre álló anyagból. A szerzők a saját szempontjaiknak, céljaiknak, olvasóközönségüknek megfelelően szerkesztették össze és öntötték végső formába mondandójukat, és tetszésük szerint válogattak elődeik munkáiból, emelhettek be vagy hagyhattak ki részeket. Ezen a réven jöttek létre az ún. apokrif evangéliumok.

Az ún. kanonizálás folyamán a formálódó kereszténység meghatározta, hogy mely írásokat fogadja el autentikusoknak és melyeket nem. Az 5. század folyamán I. Ince pápa fogadtatta el az ún. bibliai kánont, vagyis Máté, Márk, Lukács és János evangéliumát. A görög eredetű evangélium szó jó hír, örömhír értelmű, és általában az ún. Újszövetség első négy könyvét jelöli. Az egyes evangéliumok hasonlóságuk ellenére sokban különböznek is egymástól, sőt komoly ellentmondások is megfigyelhetők. Az ún. szentírástudomány ezeket az ellentmondásokat igyekszik megmagyarázni. A ma „divatos elmélet” szerint Márk evangéliuma volt a legkorábbi, ez, valamint egy Q.-nak nevezett őskeresztény dokumentum az „ősírás”, ebből merített Máté és Lukács a saját evangéliumához...

Epheszosz ezek szerint nemcsak az (ős)anyák (fő)városa, hanem Pál apostol levelei és János

evangélista evangéliumai révén az „ősírás”, leg-
alábbis ami a bibliai újszövetségi, vagyis keresz-
ténységhez fűződő részét illeti, (ős)forrása is
egyben: A jó (Isten?) annál jobb, minél régiebb...

Amennyiben tehát, Shakespeare írását-írásait
tanulmányozzuk, vagy azokat az „írásán belüli
írásokat” (rejtvényeket?), amelyeket a drámaíró
a „Pericles”-be beleszótt, akkor mi is olyasféle
(szent)írás-kutatókra kezdünk hasonlítani, mint
azok a tudós-teológusok, akik pl. az evangélium
ellentmondásait próbálják feloldani. (Valójában
mindmáig nyitott kérdés, hogy mit, mikor, miért
stb. írt Shakespeare, és mikor írták helyette vagy
nevében a neki tulajdonított műveket mások,
vagy vett kölcsön maga másoktól, vagy hogy a
darabokat lejegyzők hol és hogyan értették, vagy
értették félre, értelmezték át a színpadon el-
hangzott szavakat, vagy hogy a fordítások meny-
nyire hitelesek a szó valódi vagy átvitt értelmé-
ben, vagy... még sorolhatnánk a nyitott kérdése-
ket. Az viszont nem kérdés, hanem tény, hogy
Shakespeare életművének története és a Biblia
újszövetségi könyveinek története mutat bizo-
nyos párhuzamokat...)

Az írásmagyarázás, legyen szó a darab rejtvé-
nyéről, magáról az egész darabról vagy az evan-
géliumról, lényegében nem más, mint az európa-
inak nevezett, de akár a tágabb értelemben vett
kultúra és civilizáció megértésének kísérlete,
még hozzá annak gyökereiből kiindulva.

Shakespeare a helyszínek nem véletlenszerű
kiválasztásával olyan alapját fekteti le történeté-
nek, amelyről azt feltételezi, hogy a „művelt jelen
népe” kellő mennyiségű és minőségű informáci-
óval rendelkezik ahhoz, hogy az ó- és újszövetsé-
gi vagy még régebbi fundamentumokra emelt
építmény vagy a darab a maga komplex egységé-
ben mutassa meg igazi valóját...

Ezek a még régebbi „jónál jobbak” a jelek szerint
egy Hold-tiszteleten alapuló női típusú társadalom
és kultúra, vagyis az anyajogú lét- és életformáját
idézik az emberiség történetének. A matriarchátus
talán legkorábbi emlékeit Shakespeare tévedhetet-
lenül leli meg Epheszoszban, és építi a darabba.
Thaisa (tetsz)halott állapotából újra életre kelvén
nem véletlenül ejti ki még a koporsóban (valójában
csónak, vagyis, mint említettük: Hold) elsőre a
„Diána” nevet, Epheszoszba való megérkezésekor.
(Harmadik felvonás, második szín)

Amennyiben a Diana szó (név) *Di*-része kettőt
jelent (a duo latinul: kettő), az *ana* pedig az anya szó-
val hozható kapcsolatba: kettős, kétszeres anyáról
beszélhetünk, ami nem arra utal, hogy kétszer szült
asszonyról lenne szó, hanem az anyát, mint egy sze-
repében az anyaságot hangsúlyozó vonatkozással
bír. Diana tehát nagy anya, így külön írva, hiszen a
„nagyanya” (Jézushoz képest) Szent Anna...

Shakespeare Thaisa leányi szüzességét, mint
láttuk már eddig is többször, idézőjelbe tette,
ezúttal annak lehetünk tanúi, miként állja ki az
„asszonyi szüzesség próbáját”:

„Thaisa:

(...)

Hogy hajón vittek, mikor már közel
Volt szülesem, jól emlékezem.

De hogy szültem-e, tanúm rá az ég,
Azt nem tudom. S mivel férjemet,
Hites uram már nem látom soha,
Ma vestaszűz – ruhába öltözöm,
Az én számomra nincsen már öröm.

Cerimon

Ha ez feltett szándékod, asszonyom,
Nincs messze itt Diána temploma,
Ott életed végéig lakhatol.”

(...)

(Harmadik felvonás, negyedik szín)

Thaisa tehát nem tudja (vagy nem akarja tud-
ni), szült-e vagy nem, arra viszont emlékszik,
hogy „közel volt szülesem”. Most vagy velünk jár-
tatja bolondját, vagy maga az, vagy...

Lehet, hogy újra egy rejtvényt kell megfejte-
nünk?

Az idézet ugyanis azt sugallja, hogy Thaisának
itt és most, mintha a Vesta-szüzesség volna a
legfontosabb, többé már nem látott férje miatti
gyászában, és az, amit egy kismamától, egy újra-
élesztés után elvárnánk, hogy ti. aziránt érdeklő-
djön, mi lett a gyermekével, akit megszülni
késült, furcsa módon nem érdekli. Hogy ennek
az ellentmondásos (beteges?) magatartásnak a
végére járjunk, vissza kell lapoznunk a történet-
ben, és újra kell gondolnunk Thaisa fogantatá-
sát:

„Grower:

A lagzi népe lefeküdt,
Horkolás hallik mindenütt,
Torkig laktak a dísztoron
S azért horkolnak oly nagyon.
Egérlyuk előtt macska les,
Szeme, mint a parázs, tüzes;
Tücsök szól a tűzhely mögül,
A jó szárazban így örül.
Az ara csendben elvonul
Hymennel, lánysága lehull
S babát fogan. – Figyeljetek,
Játszék a színes képzelet
S futó időt pótoljatok.
Én néma képnek szót adok.”

(Harmadik felvonás, Grower jön)

Gower képzeletünkre bízta azt, hogy Thaisa
miképpen fogantatott (ahhoz hasonlóan, ahogy az
Újszövetség evangéliuma is a fantáziánknak enge-
di át a szeplőtelen fogantatás létrejöttét, de ezút-
tal, ha jól sejtjük, nem elsősorban magának a ne-
mi aktusnak a leírását – ellentmondását akarja
ezzel kispórolni a „kórus”, hanem az apa kilétét
kísérli meg elhallgatni, és egyszerre a nemző sze-
mélyére terelni a figyelmünket, aki a jelek szerint
nem Pericles, hanem Simonides, vagyis Thaisa
apja. Egy erőszakból, bűnös vérfertőző viszonyból
fogant gyermek válthat ki a szülőanyából olyan
érzéseket és reakciókat, amelyek igyekeznek vele

elfeledtetni, tudomásul venni gyermekük létét, ugyanakkor a szinte elkerülhetetlen büntudat arra ösztönzi őket, hogy levezekeljék vélt vagy valós bűneiket. Ezt teszi Thaisa is, aki a férjét gyászolja látszólag, aki apjától így vagy úgy megszabadította, de a vérfertőzés bűnét (mint már tudjuk) kizárólag Diana Holdistennőnek szentelt engesztelő áldozattal, (Veszta-)szüzi életmóddal lehet csak valamelyest feloldani.

Lychordia, a dajka is megsejthetett valamit Thaisa „kínos” fogantatásáról, s talán ez is oka lehetett annak, hogy némi szándékosság is volt abban a bizonyos elhamarkodott halottkémlésben, amelynek során asszonyát halottá nyilvánította a viharos tengeren hánykolódó hajón. Talán ezen a réven akarta a derék dajka a kismama Thaisát megkímélni egy, akár egész életen át tartó büntudattól, lelkiismeret-furdalástól vagy Diána Holdistennő haragjától és büntetésétől, a tűzhaláltól. Thaisa azonban mégis tűzközelbe került, amikor magára öltötte a Veszta-szüzek (egyen)ruháját, és bevonult a templomba. A rómaiak (ismét a rómaiak) Vesta-szüzei a görög hesztiák utódai, akik a házi tűzhely őrzői voltak. A házi tűzhely nemcsak az étel elkészítésére és a lakás melegítésére szolgált, de ez volt a ház központi helye is, ahol a család áldozatokat mutatott be az ősöknek és az isteneknek, a házi tűzhely tehát egyszerre házi oltár is volt.

A Vesták, vagyis a Hesztiák 6-10 éves korukban kezdték el szolgálatukat, és 30 évig voltak kötelesek eleget tenni papnői küldetésüknek a kör alakú templomaikban, ahol örök tűz égett. A szüzek teendői közé tartozott a szent tűz fenntartása, őrzése, az előírt áldozatok bemutatása stb. Ha a szüzességi fogadalmat megszegték, élve eltemetéssel büntették őket.

Szolgálatuk letelte után férjhez mehettek, ha akartak, de legtöbbször nem tették, mert így életük végéig élvezhették privilégiumaikat.

Shakespeare ezúttal nem annyira az időt vonta össze, ami egyébként, mint tudjuk, gyakran előfordul nála, hanem Diána (Artemisz) és a Veszták (Hesztiák) templomait hozta közös nevezőre Thaisa személyében, aki viszont szintén „atipusos veszta”, hiszen már nem szűz, sőt (tudtán kívül) már szült is egy gyermeket, mindezek előtt pedig férjes felnőtt asszonyként „öltözött be”. Vajon mi indokolhat Shakespearenél egy ilyen horderejű összevonást?

Véleményünk szerint nem más, mint a családjegyesítés, vagyis az anya, az apa és a leány „szent hármasságának” női típusú egysége. Miután az egyes családtagok bejárták a maguk nem önhibájukból eredő, de a „bűnöktől” mégsem mentes életpályájuk egy kritikus szakaszát, teljes búcsút nyerni jöttek el Epheszoszba, a nők ősi szent-helyére, ahol Diána-Vesta templomában először érezhették együtt a családi tűzhely melegét. Epheszosz földje, a hely szelleme, Diána vize és a Veszták tüze úgy élteti a társadalom sejtjét,

a családot, mint ezeknek az őselemeknek az elege az első élő sejteket...

Talán az sem véletlen, hogy az ún. pogányságból kinőtt kereszténység legfontosabb búcsújáró helyei is nőhöz, nevezetesen Szűz Máriához köthetők, s ha nem tévedünk, Epheszoszba sem elsősorban Szent Pál vagy Szent János miatt zárandokolnak a népek, hanem Mária Templomában remélnék teljes búcsút. Hiszen a „Holdas-Madonna”, vagyis „leánynevéen” Diána, nemcsak a nők patrónusa, a szülés, gyermeknevelés istennője, de a népek védnöke is. A nép pedig nem más, mint az emberiség nagy családja, ahol mindenki mindenkinek, közelinek vagy távolinak rokona, még azon az áron is, ha az (ős)apák el-elkövettek is (főleg az emberiség megszületésének hajnalán) némi vérfertőzést. Talán maga Pericles is tisztában van vele, hogy feleségét is, gyermekét is Simonidesnek köszönheti a szó konkrét és átvitt értelmében is, de ezúttal nem feszegeti a rejtvényt, hanem vállalja az anyát és annak lányát (mint ahogy Szent József is vállalta az anyát és a fiút), hiszen Diána-Vesta templomának áldozati oltártüzénél egy új család megszületése a tét, és úgy tűnik, hogy Pericles azzal áldoz, hogy hallgat...

Ahogy Gower a bevezetőben előrebocsátotta, valóban régi idők, régi embereknek „jótetteit” követhettük végig, mégpedig csupa búcsújáró helyen, ahol a „rege” Periclesről szólt, aki velünk együtt jótét helyébe jót várt, még azon az áron is, ha (mint mi magunk) néha idézőjelek közé szorította a szavakat annak érzékeltetésére, hogy szó szerint vagy átvitt értelemben értendő-e az a bizonyos jó.

A darab jelentésrétegeit tulajdonképpen mi magunk fejthetjük fel azon a réven, hogy ezeket a bizonyos idézőjeleket a megérzéseink, ösztöneink, tudásunk, neveltetésünk, vallásunk, nemünk stb. alapján hol tartjuk indokoltnak kitenni, vagy éppen eltekinteni tőle...

A megtett (zarándok) út két szélső állomása a mélyen, alul meghúzódó „férfibűnökkel teli” Szodoma (Pentapolis) és a magasan, az Égei (égi?) tengeren, mint egy „lebegő sziget”, a „nőbűnök” városa Mitilíni, Lesboszon. Az alsó és felső végpont között a „vegyesbűnök városai”: Tyros, Antiochia, Tarsus, Ephesos, no meg a tenger és a hajók telítették a téridőt...

De nemcsak egy letről felfelé vezető úton járunk, ha Pericles lábnyomaiba lépve egy kicsit magunk is „elperiklesesedünk”, Shakespeare gondoskodik arról, hogy ennek a nagy utazásnak a nyomait a csillagos ég is megőrizze az örökkévalóságnak.

Tyros, Pericles (szülő?)városának jeles asszonyai, Európé és Didó, noha nem szerepeltek a darabban, szellemükkel mégis befolyást gyakoroltak a történésekre. Mint láttuk (ill. éppen, hogy nem láttuk) meglovagolták a Bikát, szíjat hasítottak a bőrből. A Bika jegye a Hold, vagyis

Pericles ún. erőben léti helye, és Vénusz egyik otthona. Nem véletlen, hogy mindkét hölgy magán viseli mind a Hold szűzies ártatlanságát, mind Vénusz markáns erotizmusát. A Nap szerepét ugyanitt Helicanusra bízta a mester (Héliosz a Nap istene a görög mitológiában), aki csak átmenetileg főembere a városnak, amíg Pericles távol van, de becsületére legyen mondva „igaz embernek tűnik”, nem él vissza helyzetével...

Antiochia az Ikrek városa, Daphnéval egészít ki egymást. A ligetváros fája-fái a Tejutat vetíti a képbe, amely itt, vagyis a Kettősnél metszi az ekliptikát, míg a Hesperida-kert a szemben levő Nyilas mezejét hivatott érzékeltetni az „Óceán-folyó”, vagyis a Tejút túlsó oldalán.

Antiochus merkúri hermája Hermész (Merkúr) phallatikus voltát emeli ki, amellyel lányában is „kárt tesz”. Antiochusra jól illenek a többi merkúri-hermészi vonások is: ékesszólás, józan ész, titkos tanok, az írás feltalálása stb.

Epheszosz, mint láttuk, az anyák ősi fészke, ahol a család „visz mindent”:

A Rák jegy tulajdonsága éppen az anyasághoz és a családhoz kapcsolódik, s talán azért alakul úgy a történet, hogy hősünk, Pericles, vagyis a Hold Epheszoszban, vagyis a Rákban érzi leginkább otthon magát, és éppen ezen a helyen „hozza össze” a saját kis családját. Ceri(mon) epheszoszi nemesúr, valamint szolgája Phile(mon) „mon”-jai is lehetnek a Holdra való utalások, sőt, a Philemon név egyenesen Holdat szerető jelentésű...

Az asztrálmítoszi hagyomány a Rák jegyét tekinti a Hold otthonléti helyének. Tarsus az Oroszlán jegy városa, s talán éppen ezért választott Shakespeare oroszlános hangzású neveket szereplőinek, akik ezen a helyen ténykednek, valljuk meg, nem túl fényesen. A csillagmitológiában az Oroszlán a Nap városa. (C)leon Tarsus kormányzója, Leon(in) Dionyzia szolgája. A nevekbe rejtett Leon oroszlán jelentésű, a latin Leo: oroszlánból fakadóan. A szemközti Vízöntő jegyet a viharos tenger teszi elevenné és egyben halottivá...

Leszobosz, ill. Mitilíni a Mérleg tér-idő egységnek felel meg, ahol sok Vénusz jár-kele, hiszen a bordélyban is és a „nőegyletben” is (thiaszosz) otthonosan mozognak Mylitta és Sapphó nőági leszármazottjai. A Mérleg Vénusz ún. otthonléti helye. Itt dőlt el, ill. került (M)mérlegre Pericles és Marina sorsa azon a bizonyos hajón, amely szintén Mérleg-szimbólum. A megmérés során a megmérés könnyűnek találtattak...

A pentapolisi halászok egyértelműen definiálják Szodoma Halaktól búzló karakterét. A város királya Simonides, Jupiter (Zeusz) főistenhez hasonlóan, fenntartja a jogot arra, hogy mindenkinek megkapjon, magáévá tegyen nemre és rokonsági fokra való tekintet nélkül. Ő képviseli azt a bizonyos ősapát, ha úgy tetszik az Atyát, aki mindenható és „jó”...

A Halak téridő mezejét Jupiter uralja, de ez Vénusz másik ún. erőben levő helye is. Nyilvánvaló, hogy Thaisa apjával ezt a vénuszi szerepet kénytelen eljátszani, de egyen másban Mária Magdolnára is emlékeztet...

A földi és az égi (Égei) helyszínek és a szereplők, akik egyszerre hús-vér emberek és archetípusok, ősképek, együtt egy nagy egységnek a részei, miközben maguk is önálló egészeket alkotnak, mint József Attila, aki szintén „külön világot alkot”. Jó, és nem is olyan régi...

A régi (jó?) és az új, a középkor és a reneszánsz között, mint már tudjuk (lásd: Shakespeare-látatok I. kötet), Shakespeare egységet teremtett, mivel mindkét korban, időben, világban stb. otthonos volt, ide is – oda is tartozott, igazi átmeneti művészi küldetés jutott neki osztályrészül, aminek maradék nélkül tett eleget. A mester zseniális egyesítő ereje természetesen a „Pericles”-re is kivetül:

A „kettős-egységek”, vagyis Antiochius és leánya, Cleon és Philoten, Simonides és Thaisa, sőt még az erdélyi fickó és Hamupipőke is olyan öntörvényű viszonyrendszereket alkotnak, amelyek összefüggésbe hozhatók a nagybetűs Régivel, az archaikussal, a pogánysággal, a matriarchátussal, a nőivarúsággal stb., s mintha mindez egy differenciálatlan, „bűnös” egységes korszakát jelezné az emberiség történetének, amelyet Shakespeare elsősorban a nemi irányultság, a nemi identitás zavarai, a belterjességgel és az ezekből fakadó vérfertőző családi kapcsolatokkal érzékeltet.

Pericles és Marina egysége már differenciáltabb érettebb. Noha külön-külön mindketten magukban hordják a régi korok pogányságának ösztönkésztetéseit, már képesnek mutatkoznak arra, hogy úrrá legyenek elemi vágyaikon, legyőzzék magukban egymás iránti ősi, belterjes vonzódásukat. Ők az átmenet archetípusai, akik az ősképek és a hús-vér individuumok határán egyensúlyoznak, a pogányság és a kereszténység borotvaélén. Az új, a jövő, ami a darabban már részben markáns jelen is egyben, a kereszténységet sejteti. Női vonalon szintén Marina a megtestesítője ennek a minőségnek, akiben nem nehéz felismerni Szűz Mária előképét, mindazonáltal mintha ő képviselné Szent Pál apostol hittérítő buzgalmát és János evangélista látomásait is „szoknyában”. Lisymachos „pálfordulása”, bordélyból való kivonulása, „megtérése” Marina által felfogható a keresztény hitre való áttérésnek, és egyben a patriarchátus kezdetének...

Amennyiben az egész darabot egyetlen jelbe kellene sűríteni, talán Merkúr (Hermész) asztrológiai és asztronómiai piktogramja* lenne a legmegfelelőbb, mivel nagyon érzékletesen fejezi ki a korábban említett átmenetet:

A felső rész a Hold, holdsarló, de lehet csónak is, és szarv, bikaszarv. A középső kör a Nap, de lehet fej is, bikafej. A szarvat és a bikafejet egybeolvastva magát a Bikát, a Bika csillagképet láthatjuk.

Az alsó kereszt a körrel egybeolvasva Vénusz (Aphrodite), ebben az esetben a kör: tükör, a kereszt: tükörtartó (Vénusz tükre). A kör lehet vulva is, Vénusz vulvája, a kereszt hímvessző, egybeolvasva: közösülés. A kereszt önmagában a kereszténység, Krisztus. Innen vissza, fel a körhöz, az a keresztel: a nő, Szűz Mária, aki (most éppen fejfelé) a Holdsarlón ül mint Nagyboldogasszony...

Merkúr asztrológiai-asztronómiai jelét némi fantáziával akár botnak is nézhetnénk, ún. Hermész-botnak, vagy ún. hírnökbotnak, amely a kereskedelem ősi asztrológiai szimbóluma, a Caduceus...

Antiochiust, akiben Hermész „botját”, hermáját, phallosát is fellelni véltük, felfoghatjuk egy olyan kereskedőnek, aki ragaszkodik árujához, arájához, eladó lányához, Periclest pedig ebben a kontextusban olyan vevőnek kell elképzelnünk, aki nem vevő a nem eladó árara, és (Hermész-)bottal üthetjük nyomát, de aki nem hiszi, járjon utána...

* Merkúr jele: ♀

Hagymás István *Shakespeare-látatok I.* – János király; *Julius Caesar*; *Antoniusz és Kleopátra*; *Athéni Timon* című tanulmánykötete 2016-ban jelent meg a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület gondozásában. A készülő, *Shakespeare-látatok II.* című kötet egyik fejezete a Pericles-tanulmány, amelyet 3 részben közöltünk.

Wernke Bernát

Lappangó neszek

Bognár Géza művész úrnak

...mint fakadó csorbulatlanságok szántódnak erre, az öblösült hangok – körbedöngölő orgonákként, az arcokra hajlón... mikor múlnak a fénytelen ségek, teljesbe cserélve, az eddigi ízeket – pattanó vonásokat dobva, az áhítózókra és mint lappangó neszek, a lilimosodott fülekbe már dagadón dörögnek, derék zengetegeket lehelve... hisz itt van ő, a mester, ingó fodrokban, a síkból kidomborulva – áradatát majd felénk hajtva, ifjúkat, őzeseket úzó kalandba, ...minket rángatva és mint fékezhetetlen dalok, ömlenek a mondatok – libegő öltözetbe hozón... és sebesednek az emelkedések, már futva szarvasuló seregletbe, miközben oltalmaznak mindannyiunkat – csapkodatlan göröngyöletben, már meg-megnyugtatta... tisztelő szigeteket dobva, a ránk kacsintgató húrokra és a lég égetegének harangja, feszül, már sebezhetetlen bizalomban...

Nagy János: Kitelepítés (bronz, 6/4-es méret, Komárom, Monostori erőd)